

Amikor szépfiúk voltunk – 1974

'Oszt-modern Alexa-idézetekkel

NEM ismertük egymást. Egy dolgozatában Ő dicsérő fordulattal szólt *Alföld*-beli cikkeimről. Én messziről tüzeltem egy recenziójára.

A MAGYAR HÍRLAP írásra se kellő alkalmazottjaként délután a hírszerkesztésében a telexen és könyvatosan érkezett anyagokat húztam-vontam s nagybetűztem Kádár és elvtársulatának napi prédikációit, késő este pedig javítottam a lenyomatokat. Hogy például ne azt közöljük honfitársainkkal, miszerint *képzőművészeti* delegáció utazott Moszkvába. Noha pontosabb volt a nyomdászok változata.

SZEDETT-VETETT, gyülevész népség voltunk. Több nemzedék maradék-skiblerei, akiket a munkás-paraszti szárítógép centrifugázott népfronttá. A forradalmat feledve, a feltétlen igazodásba gyöngültek; más napilapok maradéka; továbbá vidékről Pestre szivárgó elegendő tollnokok, odahelyezettek, írástudatlan hírhozók. Magam a semmit nem akaró, illetve a túrt ifjak sápadt gárdájában szédelegtem a hír- és kisriportgyáros rovatban. Ne feledjem a far-merkedő lányokat, elvált és vágyaapadt közepes korú asszonyságokat, jobbára gépírók – volt vagy leendő szeretők.

A PÁRTTITKÁR István fejét zsongatta az igazodás napi törvénye. Nyájas volt, máskor impertinens; már túl a Kati-botrányon; arcán folyton nyúzott fáradtság; susogták: felesége féltékenysége mellett betegsége folytán is gyötri. Profi újságíró, de alkalmazként és jobbára elvi cikkeket írt, mert folytonosan kéziratokat javított másnapi olvashatóságra. Svádás, imponáló megjelenés, több évtizedes vidéki szerkesztőségi varázs. Őskényszerét emlegették: a '45 utáni bolydulásban Nyíregyházán párthatározatra vette el viszonyzatosan művelt titkárnojét. Debrecenből érkezett, engem is így hívott és diktált odáig menő hitbizományosként, hogy egyszer cikkemet a maga nevéen adta el a *Tanácsok Lapjának*. Neki mint rovatvezetőnek napi gályarabságos lecke volt: Fahidy József, aki árasztotta a minisztériumi jelentéseket, melyekből álcikkeket farigcsált.

ABLONCZY LÁSZLÓ (1945) a Nemzeti Színház korábbi igazgatója (1991–1999). Legutóbbi kötete: *Tamási Áron sorsjátékai* (2023).

Hunyorgó, pislogó Józsefről hírlett, egykor úgy szerzett rangot, hogy az államosítások listáját elcsente a miniszter asztaláról, és közölte. Írástudatlan volt, és sunyi mosolya mögött sokakról sokat tudó, magabiztos szolga tündökölt. Egy gyöngye pillanatában megvallotta életvezető elvét: tégy mindenkinek szívességet, s lekötelezetedd válnak! Autóval és minden más hiánycikkkel, a Belkereskedelem mágusaként üzemelt a szerkesztőségben. Ki mit óhajtott, elintézte... Ám öt korábban (le-)kötelezték: az Aranycsapattal elhagyta a hazát, nyilván küldték, mert a Szabad Európáig meg sem állt. Majd hazatért, s a politikai rendőrség hangolta élményeiről könyvet férceltek. S ez már kései eszmélet: „Meszlényi” névvel élvezettel olvastam jelentéseit; különösen színházi és művészeti hírharsonásként üzemelt. 1974-ben ebben a tárgykörben semmi impulzust már nem mutatott, valószínű átírányították kereskedelmi szakra.

FOLYTASSAM? Jóska bácsi, akinél szinte egyedül, csendes esti órákban jó volt beszélgetni, úgy adta magát, hogy rühelli a hírlapos társaság javát, idősebbekről sokat tudott. Az MTI-ben dolgozott, s mint utóbb irataiból láttam, ott beszervezték. De hát Barcs Sándor a Rákosi- és a Kádár-korszakot folyamatossá avató hírszerző vezérigazgató, a Rajk-per kigazda népi ülnöke, intézményében ugyan kit nem szerveztek megbízhatóvá? Hiszen a KGB kihelyezett tagozatát vezette Barcs, a nemzeti hírközlést, Jóska bácsi Sarkadi Imrére emlékezett, író kollégájára s arra, hogy hajnalonként is már a nagyerdei villák kerítésén egyensúlyozott Kézíratra várva, csöndes együttléteinkben fiára, Józsikájára vissza-visszatért, mert ígéretes filosz-tehetségként rajongta. Játszi kézirat-gondozása mellett Jóska bácsi életművét otthon művelte gyönyörre: midőn pedagógus hitvese eltávozott reggelente, érkezett szép és elegáns titkárnök, s véle délelőttözött.

Folytassam? A mindenki Gyuri bácsijával? Aki Snagovot is (jól)megjárta, írástól mentesítve, olvasó-szerkesztőként fején a szemüveggel rezgő fejjel kéziratunként loholt a főszerkesztőhöz, a kollégák írni nem tudásán háborogva. Nyájás szörnyeteg volt, hírlapos Octopus, kit kézírattal kellett etetni, de folytonosan öklendezett.

Vörös loboncos Grétike: ha beléptünk a titkárságra, már nemlegesen rázta sörényét, noha azt se tudta, mi kérelemmel bátorkodtuk zavarni. És hólyagos fenségként, karkai homályban a népség fölött trónolt IPU-Apu, vagyis az interparlamentar Darvasi István főszerkesztő – az ÁVH-s test- és lélekidomtó mozgalom kipróbált harcosa. Hírlett, nagyképűségétől viszolyogva, Kádár exportálta főszerkesztőnek. Hírlapjánál se másképp; rózsadombi képviselőként havonta a szerkesztőségbe szervezte fogadóját. Alaposan fogyatkozott így panasznépsége; ugyan ki vett erőt magán bajával Pestre rándulni, s a New York-palota hűvös-titokzatos épületébe be- és felbátorodni!?

Maradva még a '74-es év elején, a New York-palota harmadik emeletén:

KEDVES-szelíd társaság a piások brigádja, a májsárga és hamuszín-arcú Jenő, a sportos, kit szíve hamar végső elvonókúrára ítelt; Nándi, a faluszakos; ritkán láttuk, olykor a kijózanító nyelte el, legendája szerint a hírhedett E. Fehér Pállal

a győri kocsmák terepén mániákus szívósan alapozták a szocialista-realista téveses holnapot (E. Fehér röpké És-idő múltán átitta magát a Párt lapjához, ahol két évtizeden át konyakba és pálinkába mártott tollal a szovjeti üdvözlés éber felelőseként imponáló konoksággal nemzetpiszkításunk rendszeként működött. '90 után pozsonyi elvtársainál menedékjogra érdemesült, s ott is végezte.)

Pista, a Miskolcra szerzett olvasószerkesztő, akár a párttagkönyve, örökkön piroslott. Nem együtt, ki-ki a maga tagozatával hörpintett, és ihletet is, hogy igazolja a nemigazat. S ne feledjem Ervint! Aki a *Népszava* emigránsaként remélt méltó pozíciót a '68 tavaszán indult félhivatalos kormánylapnál. Egyik kollektív poharazáson oly magasra szökött a közérzete, hogy a márványlépcsőn esztétik vesztve legurult a harmadik emeletről. Piros szőnyeget nem érdemelt, így súlyos sebesülését járása örökre hordozta. Hasonlóan mint képességét. Ő volt a *Magyar Hírlap* művészeti-kulturális rovat vezetője.

Nem folytatom.

FELÜGYELŐM, István egy télvégi délután nyájasan szólít: idekerült rovatvezetőnek Alexa Károly, s kérése: a kulturális rovatban dolgozz. Ott, ahol szóba se jöhetett, hogy írásomat közöljenek. Mintha zavart csodálkozással mondta volna István atya; semmibe néztek, s most igény és tárgya vagyok egy új vezetőnek? Itt maradni, s újabb, megalázó próbatélt vállalni? Asszonykám gyermeket vár, s egy fizetésből ilyen alávaló boldogtalanságban hárman nem élhetünk. Mert szorult a gyomrom, s az undor szorongató érzésében a liftet kerültem, hogy senki kollégával ne kelljen beszélnem a fölfelé úton; a lépcsőzés is lassította az időt, míg felértem a szerkesztőségbe.

NEVÉT MONDTA?! – ismétellem magamban. Alexa Károly? – kérdeztem vissza nyomatékosan, s átsuhant bennem ellenérzetem; okát István elvtársal nem osztottam meg. Az „ám legyen!”, a „lássuk Uramisten...!” próbatételének hetykesége többször is kísértette az életemet. Rosszabb nem ígérkezhet – vállaltam a váltást. Röpké idő múltán Károly szobájában bemutatkoztunk egymásnak. Kedves volt, és bennem bízó, mely áthatott és oldott. Mosolya s egy-egy ironikus fordulata sugallta: tudja hová jött. Károly is „lássuk Uramisten...”? Feladatnak tekintette megújítani a rovat szellemét. Averziónak pedig egy-két mondattal tisztáztuk – akkor már ő sem úgy gondolta... Soha többet szóba se került, noha nyúztuk közösen az időt, eleget. A belterjességet váltva azt mondta: térben, időben és nemzedékben tágítjuk a horizontot, s arculatot teremtünk.

SŰRŰN NYÍLT délutánonként az ajtó, s érkezett egy új költő-generáció: Szepesi Attila, Apáti Miki, Bisztray Ádám, Veress Miklós és a többiek...; egyik versét hozta, a másik recenziót, a harmadik írandó ötletét tárgyalandó. Karcsi dolgoztatott, vagyis szellemkörébe vonta őket. Intellektusa, tágas látása, villámokos, ironiával áthatott játékra-hajlamos válaszai seregszervező erőt is sugalltak. Amit igazolt, hogy diákjai visszatértek hozzá, akiket ő játékosan tanáruazott: na, jöjjön be Mányoki tanár úr! Mit hozott Szkárosi tanár úr?... – és

a többiek... A hétvégi mellékletek sorjázta, s velük hetenként gyarapodott és erősödött Károly ifjonti hadserege.

MOSTI MŰVE hatalmas könyv; egyfajta Szíves kalauz. Élők és Holtak, honiak, nyugatiak és keletiek, a Glóbusz négy tájának érdemesei Alexa Károly szellemasztalánál társalognak. Melynek címét Berzsenyi sorral jelöli: hajója Ithakát elérte, s kikötött. Hatalmas hadihajó az övé, repülőket indít és fogad; komoly szellemi, esztétikai, erkölcsi fegyverzettel a fedélzetén. Egykor, az 1974-es közös esztendőnkben még egy 470-es gyorsan sikló kis vitorlással párosan szeltük a délutánt és főként a késő estéli vizeket.

Otthon dolgoztam; a szerkesztőségi délutánokon jobbára a rovat előszobájában telefonáltam, szerveztem a másnapot, s amikre megbízott. Máskor lebzseltem, vártam cikkem sorsát, s hogy vendégeivel és a napi kézirat-halom-leckéjével végezzen. Nem sietett, ahogy egy könyvméltatásában ajánlotta, maga is egy nyomdába készülő jegyzetet, publicisztikát, interjút, prózát és verset is hasonlóan gondozott: „Figyelmesen medítálva, felelősséggel.” Ékezetig menő szigorral javított.

NYÍLIK AZ AJTÓ: megpillant: „szipkázunk egyet?” – kérdezte somolyos kedéllyel. Vagyis fröccsökkel egybekötött helytörténeti sétára indulhatunk, mert a nyóc’ ker., a Rákóczi út, a Baross utca és az Üllői út vidéke hazája Karinak. Esti baktatásunk indításaként szerkesztőségi ügyeket, a lapindítók sületlen dumáit idézte, hogy némi kedélyt csiholjon. Első szintér: Rákóczi tér: feslett csáblányok kacsintásán és kebel-bukó pózain csak röhögtünk; presszóba kis-kocsmába betérve egy-egy pohár valamivel hergeltük hevünket, és a szintet állandósítva, hitelesítettük eszmecesterébe mélyedt magunkat. Udvarok belső látására nem tértünk be, Csempe-Pempe éjjeli menedékhelyét se kerestük *A pálya szélén* című Mándy-írásból. Helyette a fröccsöntőben Mándy Ivánról és írásainak világával kápráztatott; egy órás boltocska, egy koszlott mozi bája s vele az emberi lelkek gyúltak életre – a *Régi idők focija* című filmet Karcsi méltatásával is reklámozták. Melyben a filmes próza visszafilmesítésének az esztétikai bravúráját igazolta Sándor Pál alkotásában.

Idővel olvastam volna monográfiáját, mert Mándyról már akkor mindent tudott, még azt is, hogy az író rokona, Mándy István 1941-ben komoly ember és társadalom könnyítő művel javította a haza közérzetét, címe: „A falusi árnyékszékek önműködő ülőke fedővel való ellátásáról.” Szegény golyósebezte és vérhasban görcsös latrinájáró Don-kanyari bakáink már nem térhettek haza olvasni és modernizálni a *Tótékban* világhíressé emelt menedékhelyet. A sólyomröptető Mészöly Miklóstra is vissza-visszatért; könyvet tervezett, a francia anyaghoz Magda segítségét is kérte; az avatottan ígéretes pályakép mégse íródott meg. Talán ózdkodott, hogy a sokadikat írja, mert Mészöly divatossá lett, és voltak elegen, akik magukat vele akarták igazolni és hitelesíteni.

FŐNÖKÖM VOLT, de pajtási kedéllyel éltünk, irtunk és szerkesztettünk. Belterjessé savanyodott a rovattársak java, vagyis derogált a vidékjárás, s munkát-

lanságukat szabotázsként hitelesítették. Darvasinak imponáltak, hogy nekik nem tetszik, ami történik házuk táján. Ilyképpen Károly engem száguldó munkatársának is tekintett.

Alexa kacagott: az ELTE-n is üzemel a mihaszna tanszék, ha már így: a népművelés diplomásan igazolt okosa tudósítson a közművelődés frontjáról, a könyvtárak, a művelődési házak életéről! Nyáron a művésztelepeket se hanyagoljam! Utaztam is Hajduböszörménybe, ahová Guszti barátunk szervezte össze a Duna-medence magyar képzőművészeit. A testvériség jegyében érkeztek román és szerb alkotók is. Guszti találmánya: a vendéglátás köszöneteként, mindenki egy alkotását ajándékozza a városnak. Mert szerveződött a Hajdúsági Múzeum; a helyi pártnak és tanácsnak is tetsző lelemény: néhány év, s kivételes Duna-medencei magyar galéria terem a városnak!

Guszti rendezési lelemény-ihlete a művésztelep népszerűségét észlelve fogant: ha neszét vette magasröptű elvtársi látogatásnak, az ideológiát is élővé szervezte a tábor igazolásaként. A bejárathoz rendelte Papi Lajos szobrászt, aki talán több nyári feladatként, Marx kőből előhívott portréjának szakállát kalapálva-vésve fogadta a vendégeket.

Utólag igazolódott Örkény bölcs észlelete, miszerint nálunk minden pöfföt kap; Guszti barátunk kétes furfangjával is pöffölt, mert blöffölt: magának is szervezett egy kisebb házi galériát a köznek ajándékozott művekből. Máskor Károly Kecskemétre delegált, mert a mecenatúra sarjadó jeleként tudósítsak Tóth Menyhért műveinek köz javára történő hagyatkozásáról. Fel se értem a magasát, milyen kiváló művészt ismerhettem meg, aki remekműveit ajándékozta szülőföldjének.

„Az idő nem volt hozzám kegyes” – mondta *Fekete Mária* című misztériumának Dóm téri bemutatójáról Berczeli Anzelm Károly drámaíró és fordító, akihez szintén Károly irányított. S máig resteltem tudatlanságomat, hogy a '38-as szegedi időjárásban ragadtam, mondatának metaforikus üzenetét nem értettem. Mert Berczeli Anzelm drámaírói élete bezárult 1945 után. S ő szellemi eleganciával idézte a régvoltat, Németh Antal, s a kritikusok szervezett hadjáratát a Nemzeti igazgatója ellen. De önsiratóba nem kezdett.

MEGBIZATÁSA FOLYTÁN Karcsi tanácskozásokra volt hivatalos, elvitt magával a parlamentbe: okosodjak naprakészen. Nép- és közművelődés? Vizsgáztam is, tudnom kellett: a keletnémet tudományosság igazolta, miszerint az ember egy bizonyos fáról alászálló bizonyos fajta patkánytól származik. Tudományom diplomára érdemesült. Aczél elvtárs is fényesítette ama parlamenti alkalmat, de idővel odahagytuk a süketelést.

Egerben a hazafiság konferencián is járt főnököm, ahonnan Tóth Dezső arany-gondolatával tért meg: a szocialista közművelődés és az internacionalizmus összetartozó emberi érték. Öt év múlva a Vígszínházban Csurka *Házmestersiratóját* nézve visszanevettem: Tahí Tóth mint mámoros Herczeg Pista előtt valaki szóba kerítette az egri tanácskozást, s Tahí meredten hallgatta, valami derengett, majd tántorodva hanyatt bucskázva, a gyermekágy rácsán átzuhant.

Artistának is mesteri attrakció; s amikor lehuppan, belül a rácson, a homályból karcos öblös hangon összegezte a múltat. „Ott is jól berúgtunk.”

GOMBASZÖGÖN a felvidéki magyarok ünnepén jártam. S megírtam mit művelt a szabadtéri pódiumon az ORI haknibrigádja: a bámulatosan ostoba dr. Hegedüs János konferansz, Horváth Pistástól és Gaál Gabriellástól (VII. 5.). Károly kacagva leadta, megjelent, aztán jött az értekezletről, s diadalos iróniával mondta: Gaál művésznő balhéja Darvasi ingerét is elérte. Mert elhunyt férje, hitvány református pap, az induló *Magyar Hírlap*nak munkatársa volt, így özvegyét művészetében mélyen megsértették.

Károly a könyv s az irodalom ügyét különös figyelemmel gondozta. Tévé jegyzetében jelzők nélkül klopfolta Vámos László rendező félműveltségét, aki Bornemisza *Magyar Elektrájának* elsőségét konferálta a tévé előadása előtt. Noha a kispesti diákok '56 tavaszán Nemeskürty István nyelvhív rendezésében sem a mórliczi változatot, hanem a prédikátor eredeti művét játszották. Amint a kolozsvári Magyar Színházban épp '74 tavaszán is műsorra tűzték. Máskor Sarkadi hiteles értelmezéséért prelegált. Higgadt tárgyyszerűséggel. *Perzsavásár a ligetben* címmel a Körszínház nyári produkcióját intézte el (VI. 12.), sorolva: „talány mi van a kaftán alatt”; „a táncosnő fején levő sokágú gyertyatartóban hány gyertya volt, és miért”; a spektakulum tömjénfüsttel illatosítva – ámult, ki recenzensnek jelezvén magát, iróniává se formázta az Ezeregyéjszaka ligeti rémálmát.

Egerben az országos könyvünnep vidéki megnyitója: Károly útra indított, s írtam ahogy volt. Salgótarjából érkezett Végh Antal, aki a bányászvárosban úgy ünnepelt, hogy egy művét se dedikálta, mert könyveit feledték megrendelni. Ám nem bánkódott, mert új könyve témáját szimatolta, mely még jó évtizedig anatómász; a gyarmati terrorista fiatalok kollégiumfoglalása után nyomozott. Amiből támadt másféle botrány kis idő múltán. Mert Balassagyarmat hú fia, Michel Gyarmati a párizsi Folies Bergeré művész igazgatója, aki meleg hon- és fiúszeretetével zárta a portréfilmjét, mert üzenete: „Üdvözlöm a gyarmati fiúkat!” A fiúk időszerűsítése a terroristákat jelentette a televízió filmjében. Azon aztán végképp kacagott a Fészek klub belvilága, miszerint a *Hétfői Hírek* túlpletykálta magát, s közölte: Kádár János hivatalában fogadta Párizsban élő hazánkfiát, Michel Gyarmatit. A hírszimatoszt egy évre eltiltották a lesi-pletykától.

AZ EGRI KÖNYVÜNNEPRŐL cikkem indítását Károly kacagva hagyta jóvá, miszerint zsúfolt egri könyvtár közönsége illő tisztelettel csendben figyelte az asztalnál ülő, szólásra készülő neves pesti írókat. Köszöntésük különös fordulattal kezdődött: a könyvtárosnő kérte: Koczás Sándor és Kertész Ákos szíveskedjen elhagyni a termet, s fáradni egy másik helyszínre, mert az ő jelenésüket oda szervezték. Távoztak, s megirikult a díszasztal, ahol Garai Gábor maradt az ünnep fényében.

Kínos indítás, görcsös percek, de ami utána történt, leírhatatlan óra; azon majd az esti „szipka” körúton a Rákóczi tér sarki presszóban mulattunk Karcsival, mert tudósítás fölötti abszurdoid, Páskándi szavával élve. A könyvünnep

hoppmestere tudatta: Garai Gábor költő, az Írószövetség főttkára, a KB tagja, súlyosan rekedt. Így külön is köszönet, hogy eljött, s megtisztelte az egri olvasókat. A közönség kérdéseit fogadja, s a választ a könyvtáros fülébe suttogja, majd ő, mint a költő megafonja, felerősítve tudatja a közönséggel! Ez olyan jó, hogy a olvasva bohózat, már-már ionescoi címmel, a *Kopasz* énekesnő után, előadható: az elnémult főttkár avagy a hangja-vesztett dalnok címmel. S újabb pohárral ihletetten sziporkáztuk a költő kondíciójára utaló metaforikus címmel. Olykor az utazás mikéntje lett volna az igazi téma, s nem az, amiért vonatoztam. Károlyt cenzurális kényszertől kímélendő nem is róttam papírra, csak meséltem már az első fröccs előtt: hogy például a győri gyorson Tatánál jött egy huszonéves figura, kicsapta a fülke ajtaját, körbe nézett, majd rám bökött: „Igazold magad!” Merthogy pofára is már gyanús vagyok, ki disszidálni óhajt. Válaszoltam: a nyikhaj belügyesnek: „Ne tegezzen!” Miért, kicsoda Maga? Jöjjön ki az igazolványával.” Kimentem; meredten forgatta a személyit, majd kushadtan továbbment rángatni a fülkék ajtaját és az utasokat. Nyugati övezet és határzár a Rákosi rendszer múltán civilruhás nyikhajok védték a szocialista hazafiságot.

JÓZSEFVÁROS egyik mezsgyéjén a körúti fröccs-öntőket jártuk jobbára, a Corvin közig se jutottunk, s egyszer Karcsi a Gyulai Pál utcai kisvendéglőbe szervezte magunkat. Szépasszony ült a hárfánál, s pengetett s andalított. Karcsi Berzsenyitől kezdődő 19. századi irodalmi szemináriumra ihlető fordulathoz érkezett: az új kurucok társaságához. Merthogy itt táborozott és gyakorta gyűlésezett Thaly Kálmán és tudós népe, mely sajátosan fülledt révületben idézte nagyságos fejedelem tábortüzeinek szellemképeit. Színes és derűs este volt, tán pecsenyével is alapoztuk, s bátorítottuk rizling fröccseink befogadási kaliberét. Általa főnökömben is emelkedett a kedv a történeteket is szaftosítani. Arany János, Kemény Zsigmond, Kuthy Lajos s megannyi költő és író életét és gondját immár tudósi mélységgel ismerő Karcsi Lőwy Árpád életművének esszenciális szellemében részletezte az újkori kuruckodás módozatát.

A VIDÁMBAN. A Baross utca József körút sarkán álló éjjel is működő műintézménybe is betértünk, s a Vidám Színpadon se látható jelenetek káprázatában még hörpinteni is felejtettünk. Micsoda életszínház! Játszottak a zenészek, egy villanyorgonás, egy gitáros, s egy dobos dolgozott. Némi tánc volt, inkább néhány fogdosó hevítette a hangulatot. „Figyeld azt a kis embert! – szölt Karcsi, s oldalra bökött: egy nyúzott, fáradt ötvenkilós emberke állt a dobos előtt, és bűvölten bámulta. Dal dalt követett, s a fickó rezzenetlenül csak nézte a spektakulumot. Egyszer csak abbamaradt a zene, csendesült a hangulat, s a zenészek szüneteltek. A megbűvölt emberke, fellépett a pódiumra, s a dobossal kezdett disputálni, csak annyit láttunk, hogy a zenész nemlegesen rázta a fejét. Józanul, szelíden prelegált, láthatóan folytatta a kérlelést, mintha két kezét összetéve is óhajtana vágját. Nem és nem. Egyszer csak zsebébe süllyeszti a kezét, és felmutatja a zenésznek, aki erre bólintott. Egy villanásra mi is láttuk, amikor hájas muzsikus megfogta, egy piros százas volt!

Felállt lomposan, átadta a verőket, s az emberke odaült a dob mögé, és elvgyorodott? Szájában közepén egy foga hirdette boldogságát, s ritmussal kezdte ütni a hangszert. Szinte csönd lett a füstös mulatóban. Figyelték az emberek a dobszolót. Egy komája a közelünkben ült, s mosolyosan nézte cimboráját, és mondta a figyelőknek, hallottuk mi is: buszvezető! Most fejezte be a műszakját, s egyetlen vágya, hogy dobos legyen. Íme: változat a közművelésre, az emberke csaknem napi fizetését adta, hogy kedves hangszerével üsse (el) a maga idejét is. S mely kutatás tudóskodhatná az emberke boldogság-koefficiensét? S hol van ebben a szocialista műveltség ingere és öntudata?

Az emberke leszállt az ülésről egyik kezében az ütővel integetett, köszönve a tapsokat. Aztán cimborájával távozott. Vidáman ment aludni, s másnap vidáman ült a 12-es járatra.

KÁROLYT KÖSZÖNTVE, talán túlzóan magamról beszélek. Szándékom pedig az általa velem történettel őt dicsérni. Mert Pesten éltem és szerettem, ám rideg, fellengzős és nagyképű légköréből az örökös futás kísértésében az ő emberi és szerkesztői szelleme, kedélye felszabadított. Barbarizmusomat csiszolta; tapintatos kedvességgel és szeretettel urbanizált és változatos stílusban irodalmi-művelődési-művészeti képezdéjébe járatott. Melybe az is tartozott, hogy tan-székéről szólva nem féltékeny ifjúként, hanem a tanártárs és tudós tiszteletével becsüléssel emlegette Bóta tanár urat vagy Mezei József Madách-kutatásait.

PÁSKÁNDI GÉZA. Krúdy batárjának is képzelhettük a szerkesztőségi autót, mely olykor vidéki eseményekre ügetett velünk. Együtt Hódmezővásárhelyre iramoltunk először '74 március elején. *Kortárs*-estet hirdettek, de a szokott írói spektakulumnál több történt. Az áttelepedett Páskándi Géza első honi nyilvános szereplését tekintettük Eseménynek. S utána, az átbeszélgetett, valami ledér-műsorral is cifrázott-zavart éjszakán szívbéli barátság kötöttet. S az éjszaka bárhomályában stílszerű említeni Géza ledérségét is, mert *A Sáríkás anyós* című vígeposztát, amit Géza sajátos szexuális műveletnek tekintett, vagyis: „bujálgatásai az anyanyelvvel és fogalmaival”. A mű eredeti címét, *Porno-Logika-Transzcendentális erotika*, elhagyni kényszerült, mert a szocialista realista kiadói etikett szemérmes volta így parancsolta. Az időtt a *Kortárs*ból ismerhettük meg; Apáti frappáns szösszenettel jellemezte: az „Elanyósodott gézándiság” – kacagtuk eleget; s Károly Géza méltatására több röppentyűt szervezett rovatunkba.

Végítéletes jelentésében is: holtig hű barátság Gézával. 1995 májusában az Írószövetség akkori elnökét kérdeztem Géza temetése felől, s közölte, „500 tagunk van, temetést nem vállalunk”. Úgy mondta, mintha itt és most a komplett írórtársadalmat egy farkasréti tömegsírba kéne szállítmányoznia. Így aztán, mint irodalmi tanácsosunkat, éppen harminc éve, Páskándi Gézát a Nemzeti Színház halottjaként temettük és sirattuk.

LÓCSISZÁR ÜNNEP. Károly kezében az *Igaz Szó*, s átnyújtja: Sütő drámája, írj róla! *Egy lócsiszár virágvasárnapja!* Szokatlan fordulat; folyóiratszemle helyett

egy művet ajánlani. S nem is az olvasóknak, hanem a hazai színházi élet sürgető feladataként jegyeztem Kolhaas Mihály becsapatasának krónikáját. Alig fél év s lelkesítő este Kaposváron: íróját nem engedték a bemutatóra, de őt is ünnepelve tapszuhatagos előadás Zsámbéki Gábor pontos, feszes és kemény rendezésében. Vagyis: a dráma és az előadás „Annak a folyamatnak a rajza, ahogy Kolhaas Mihály a jámbor, tisztességes »lócsiszár« végül halálával tanúsodik a münzeri út mellett” – írta Károly kritikájában (X. 8.). Feledhetetlen kaposvári éjszaka, hovatarozás mellőzve, a kritikusok csapata vándorol, és tovább ünnepelte az előadást. Károlytól elszakadtam, amikor a vonulásban Tarján Tamás szólított; csevegünk, majd a nálamnál fiatalabb, de sokat tudó egyensúlyozó művészként atyai jótanáccsal zárta az eszmeceserét: „Hagyd a magyar drámáért a küzdelmet!” Merthogy az *Alföldben* közölt, erősen visszhangos dolgozatom nem kedvére való. Nem vagyok a szeminaristája, nem neki írtam, ebben maradtunk.

Október 4-én és 5-én a magyar dráma lélekindító hétvégéjét éltük. Mert másnap egy színházzal odébb álltunk; egy új Illyés-mű látására, Pécsre vonultunk: *Dupla vagy semmi!* Ahol Illyés Gyula keserves emberi bábjátékát Sík Ferenc a közösségi tusakodások omlasztó és végveszélyes anamnéziseként vitte színpadra. Hányszor kell még újrakezdenünk? – megváltásunkra – kérdezte *Színház a cethal hátán* című darabja zárásaként Hubay Miklós. Illyés Gyula vigasztalan reményjátékában, a hegyiek és völgyiek élet-halál tusájában, a Zsoldos-halál is azt válaszolja: Noha „Letiportátok magatok közt azt is, aki jót akart”, de a Játékot folytatni muszáj! Karcsi Kaposvárról tudatta a jó hírt, én Pécsről: melengető újraolvasni a 8-ai lapot: párban a Sütő-mű és az Illyés-darab krónika: üzenet a magyar színjátszásnak – lám, ez az Út a hazavezető.

HÉTKÖZNAPOK FORRADALMISÁGA: azokban a hónapokban Király tanár úr próféciája élénkítette a politikát, a közéletet és Aczél elvtársat különösképp. Új feladvány lett az ifjúság; '56-ot hazug módon tisztázta a politika, ám a hetvenes években Petőfi szövegei, a '48-as dalok új metaforai időszerűséggel zengtek. Latinovits Adyt mondó estjeit mint harci imádságot ünnepelte az Egyetemi Színpad diáksága. Ideológiával az érzelmeket nem lehetett áthangolni: így március idusán rendőrségi hagyománnyá lett: az új nemzedéket gumibotozták, akár egy kokárda mérete ürügyén is. Avagy a másik változat: iskolából kijárási tilalom! A KISZ csődje már elővilágítja a következő évtizedet. Felnőtté ért ugyanis az '56 utáni nemzedék, családok Kolhaasok. Kérdésük, kérdésünk: tudjuk-e és hogyan tudjuk őrizni és gyakorolni nagelschmidti lelkünket, s miféle cselekvések módoszataival hitelesítve?

Vajon, a Mándy Iván belső ruhatárában őrizzük-e a magunk lényegét? Vajúdtunk eleget. Az *Alföldben* megjelent dolgozatom a színházi élet mulasztásait és hiányait leltározta. Háborgások tarajos áradása kicsapott medréből; hírlapos kollégám az élen; írta a magáét, a *Színház* közölte, s kis idő múlva a jutalom: a havilap munkatársa lett. Tehetségénél is nagyobb vezérszónoki ambíciókkal Kerényi Imre Thália komiszárjaként lobogott, csakhogy szellemi és ténykészültsége

a Főiskola színvonalát is minősítette. Várkonyi Zoltán mint a Víg igazgatója és a Főiskola rektora formátumát tekintve haloványan védte sáncait. Névsort és intézményeket mellőzve csak annyit, kacagtatóan éberségi mércévé avatták röpiratomat: azon az őszön az újságíró iskola felvételi kérdéseként a jámbor jelölteknek cikkemet kellett véleményezniük.

A FESZÜLT HETEKBEN Károly bölcsessége, iróniája erőt adott és bátorított. Sugallva magából talán az irodalmár-tudós belátását is: a színház elevensége hatalmas erő, mert közösségi méreteken is mozdítja a szíveket és az elméket. Az *Alföld* szerkesztőinek ma is köszönet: a hevült hangulatban is módomban volt válaszolni, s gyomlálni a pizkolódó, gyanúsító vádakat. Megírtam, s a kéziratot Károlynak adtam, aki igazítva, ötletekkel dúsítva voltaképp véglegesítette a választ; már-már társszerzőnek tekinthettem, s postáztam a folyóiratnak.

TÁRSZERZŐKKÉ IS lettünk, mert Karcsi javasolta: a lapunk hétfői hitvány, izapos számait próbáljuk olvastatni egy-egy hökkentő anyaggal. Tervet rögtönzöttünk, s cselekedtünk. A gombaszögi s egyéb élmények, panaszok nyomán az ORI igazgatóját, Keszler Pált szólítottuk disputára. Sokra nem jutottunk, „Pali bácsi”, ahogy Karcsi magunk közt emlegette, közölte: a gombaszögi szereplést „elégedettnek” minősítette az irodája, a szlovákiai magyar szervezet véleményéről nincs tudomása. Megtudtuk, *Szállj te büszke ének!* címmel politikai műsort futtatnak, a fővárosban harminckét helyen előadták, de harmincnégy budapesti művelődési otthon nem is válaszolt az ajánlatukra. Azaz? Kedvezményes, vagyis leértékelt áron sem igénylik a szocialista-realista politikát. Műsorközlő hiányzik, panasolta, a néptánc és népzene? „Nem szükséges vele foglalkozni” – válaszolta. A Halló itt Balaton! minden évi sorozatának linkségei, nivótlansága ellen tiltakozott, mondván: az ORI nem hahniszervezet. Hát ennyit a közzsórakoztatás nyárvégi állapotáról.

Közművelődtünk tovább.

A VÁROSMÁJORBAN székelt a Budapesti Művészeti Hetek igazgatósága – következék októberi turnénk oda! Fodor Lajoshoz igazgatóval egyeztetve, percre pontosan érkeztük a hóvégi kedden délelőtt. A titkárnő semmiről nem tudott, lehet, hogy játszott, de a szobájából kiharangolt bennünket folyosói várakozásra. Ücsörögtünk akár a fogorvosi váróban, kedélyünket se mertük hangosítani. Vártunk, hiába, semmi jele nem volt Fodor elvtárs előtünésének. A csöndet egy kortalan hölgy törte meg; előbukkant, mint a sejtelem, és szólított: „Mondják szépfiúk, nem rám várnak?” Lehet, hogy páros életünkre célzott? Karcsi szőke, én fekete, egymás kezét nem szorongattuk ugyan, összesandítottunk, nehéz volt nem röhögni. Vélhető, nyuszi táncospárnak képzelt bennünket, akik fellépésért kilincselnek. Válaszunkra a hölgy csalódottan tovatűnt.

Kétszer is lejárt az egyetemi előadások türelmi ideje, távoztunk Fodor elvtárs karavánszerájából. A fáradt őszi ligeten áthaladva egyre vidámodtunk, mert Károly közölte: ezt írjuk meg! Percről percre, szóról szóra, s felcímnek jegyezzük: szépfiúk kalandja következik. Glossza lett volna, de Karcsi javasolta, combosítsuk az anyagot: soroljuk fel kérdéseinket, melyekre választ reméltünk.

Nyolc pontban összegeztük, ami dramaturgiai hatást jelentett: a november 4-ei számban Fodor elvtárs választalan némaságában kérdéseink vádként szikráztak a városmajori szellemi központra. A közművelődés jövőjét tekintve cikkünk pimaszsága anatómába parancsolta a folytatást.

RADNÓTI-PASSIÓ. Következett Latinovits Radnóti-passiója. Károly nem ért rá, egyedül mentem. Megrendítő színházi este az Egyetemi Színpadon: a versmondó egyetemi fiatalokkal színházat teremtett. S ahogy Latinovits a „Nem tudhatom”-at mondta!, de színpadi látomásba foglalva: a halálba menetelők körében a halott költő fölötti, életre hívó, feltámasztó zsolozsmás temetési beszédeként láttuk-hallottuk. Megírtam, Károly elolvasta, leadta (XII. 22.). Latinovitsnak kora reggel az egyik szereplő telefonon beolvasta a cikket, mások jelentést olvastak. Egyetlen lap voltunk, mely beszámolt a rendkívüli előadásról. A hivatalosok válaszoltak: a második előadást betiltották. A hétköznapok pártos forradalmisága folytán. Aczél elvtársnak a '74-ben megjelent *Szocialista kultúra – közösségi ember* című könyvében áll: „A forradalmi akarat, a forradalmiság ma nálunk nem valahol a »hétköznapi« tetteken túl van, benne él és hat minden értelmes cselekedetben.” Ezek szerint Latinovits Radnóti-passiója értelmetlen cselekedet volt. Aczél elvtárs felszólítása: „Éljen bennünk az alkotó türelmetlenség.”

Éljen, csak az a feneség, hogy ő mondja meg hol a határ. Illyés zsarnokság verséhez jutottunk. S azon túl is, ha türelmetlen a művész, mit tehet? Erre Aczél elvtárs nem válaszolt. Latinovit másfél év múlva igen, Balatonszemesen.

Még Karácsony előtt Karcsi a lapindítóról érkezve közölte: Pártvizsgálat indul a rovat évi anyagait összegzendő.

Magyar Hírlapos négy évemben talán ezegyszer időztem Darvasi szobájában: humanista inkvizíciót szervezett Károly ellen. Rovatos kollégák jelen, ki dadogva szólt, más nyájas jóakaróként, a harmadik a nacionalista fenyegetettség rémével viaskodott a rovat szelleme ellen. Egyedülként érveltem Károly mellett, lelkiismeretem szólított, bár tudtam, tudtuk: a bolsevik gyakorlat nem változott: az ítélet előre megíratott.

KIVÉTELES karácsonyi melléklettel búcsúzott, mert: volt karácsony Corvin nélkül! Pilinszky, Weöres Sándor, Csorba Győző s a fiatalok: Baka István, Sárándi József, Apáti Miklós mellett Nagy Gáspár üzenetverse: el kell érnünk Betlehembe, továbbá emlékezés Váci Mihályra, ki ötvenéves lenne; aztán: Mándy Iván írása, Vas István emlékező tárcája; s Örkény István a *Vérrokonokat befejezve*, vallomásával új törekvését fogalmazta meg: „Ne a szavak helyzete, hanem a mű egésze fűtse fel testhőmérsékletre a szöveget.” Karcsi engem pedig bátorított már novemberben: a *Lócsisárját* megtekintő Sütő Andrással interjút készítsék az ünnepi számba. Így is történt; a hazai sajtóban az első terjedelmes beszélgetés a *Magyar Hírlapban*, Alexa Károly rovatában jelent meg.

MAROSVÁSÁRHELYRE január 15-én búcsúútra indultunk. Karcsi Kulin Ferencet is beszervezte a tizennégy órás Balt-Orient túrára, átszállás Kocsárdon,

s nagypénteki virrasztás. De hogy ne Dsida Jenő versének hangulata nyomassa a féregirtó-légnyomasztó termet, társaimat Bajor Bandi vigaszával váltottam, miszerint ha az ember Kolozsvárról Stockholmba utazik, Kocsárdon akkor is várakoznia muszáj. Kora reggel érkeztünk, s már baráti szállásra nem térhetünk. mert január 15-én lépett hatályba a rendelet, miszerint idegent befogadni: 15 ezer lejes büntetés! Bozgor a magyar, ha jött is.

Madách Imre műveinek tudósait könnyen csábíthattam, hisz Harag György rendezésében *Az ember tragédiája* ígérkezett izgalmas színházi estének. Érdemes volt gyűródni: Harag közösségi sorslátomássá emelte a drámakölteményt! Képek káprázata s újszerű láttatásban a történelem: az Úr nem gyáros, mint a deszakralizált 25. Színház M-A-D-Á-C-H változatában. Ferenczy István Péter apostolként, ahogy kénkőves átkával a magasból rászabadult a római népségre! A magasról közéjük ugrott, botjával valósággal szétverte a fülledt népséget. Forgatagos jelenetek a történelemben; a viaskodó ember és a közösségi dimenziójában: a londoni színben a vakok menete s a haláltánc... Avagy: auditoriumi elhelyezkedésben a tanítvány kérdéseit diákcsapattá sokasítva Harag iskolaüggyé avatta a prágai képet.

IHLETTE A SZÍNHÁZ Károlyt, s a laptól a VII. Gergely méltatásával búcsúzott ('75. I. 12.). Pazarul elemezte Németh László darabját, melyet személyes és keserves tanulsággal összegzett: „Szándékai és tettei más léptékűek voltak, mint amit kora elfogadhatott vagy elviselhetett volna.” Sinkovits pápáját, az alakítás ívét jellemezte: „A diadalmas öregemberből addig a pillanatig, amikor már csak a hatalmas lélek tartja össze az aggastyán testet.” Folytatja még, de itt összegzését idézem, amely a kései tünődőt is újragondolásra bátorítja Sinkovits életművének összegzésében. Pontosan definiálta, talán közös ausztráliai útjukon Károly személyesen is mondta neki: Imre bátyánk pályaképét ez az alakítás emelte a tetőre, mert: „Sinkovits Gergelye színháztörténet.” Alexa Károly zárómondata pedig a dráma végvallomására utal: „Szerettem az igazságot.”

NEM VONULTUNK száműzetésbe, hanem vonattunk; ki-ki a maga rendelt útját folytatta. Károly távozott, a *Kortárs* szerkesztőjeként kedves szerzőivel tovább gyarapította ama Kassák említette asztaltársaságot. S engem is bevont némi recenzió igényével, de talán leginkább azzal, hogy ületem alá rejtve áthoztam a *Csillag a máglyán* példányát, mely a *Kortárs* '75-ös októberi számában megjelent, s a kéziratból készült a Madách Színház a decemberi ősbemutatóra. S majd továbbhaladva a *Mozgó Világ*ban folytatta az asztalköri népesítést. Bevont engem is: a Nemzeti évadáról kért összegzést. Megírtam, s épphogy megjelent ('83/10), mert Kulin Ferencet leváltották, és a szerkesztőség távozott.

Nekem, mint bajtársának, bajosabb hónapok következtek; a nyájas száműzetés változata; olyanformán, hogy írásaimat nem igényelték a Hírlapnál. Jelezvén: kívül tágasabb. Nem volt tágas, de élnünk kellett huszonhat négyzetméteren, hivatalnokként hajnalanta karomon kis Balázsommal buszoztunk, villamosoztunk egy óránál is többet, hogy bölcsődében őrizték a csecsemőt,

míg édesanyja az egyetemen napi penzumát hallgatja-tanulja. Jómagam pedig a filmforgalmazás évi félezer filmjének ügyében fontoskodtam.

Károly új, szellemkalandos könyvében írta: Kósa Ferenc Balczó-filmje jobban segítette a rendszerváltást, mint a komplett liberális ellenzék. Regényes történet, itt csak annyit: erősítendő a film sorsát, hatását, országosan 112 találkozót szerveztünk; vetítés után Kósa és Balczó a közönséggel beszélgetett, olykor hajnalig. A pesti körúti moziban előadások végén a közönséggel állva tapsolt, oly tartósan, hogy a következő vetítést nem tudták elindítani. Döntöttek: a hangulatot alul temperálandó: rejtőzködő zugló moziban, a Sportban folytatták a *Küldetés* forgalmazását.

ÖRDÖGI ütemérzékkel esendőségem szimatában két változatban, a III/III-as spicialakulat is testi voltában kísértett: Sütő András és Csoóri Sándor barátságának árulójaként kellett volna féltennem és őriznem a rendszer nyugalmát. A másik lakásajánlattal csábított funkcióba, a '74-ben pártvezérből miniszterelnökhelyettségé lett Aczél György udvartartásába. Hiábavalóan. Tisztelet, szeretet asszonyainknak, akik hűséggel a nagyobb terhet vállalták és hordozták.

1974: ebben az évben érlelődünk férfivá, lettünk harmincévesek. Kikötői könyves jelentése folytán előttünk az égtájakban ölelkező tengerparti látomás: Károly asztalát hatalmas szellemi sokadalom üli körbe, s mint házigazda Illyésformán töltögeti a poharakat:

„Kőasztal; holdfény, öreg öklök-fogta
pohár – s ahogy
szitok s nevetés, bíboran, s az ének
belebugyog!”

(*Poharaim*)

Álomtalan s átvirrasztott éjjelek tűnődése: talán annyi javunkra igazolható, szándék és tett együteműségében, a kolhaasi jámborságban se veszítettük el a münzeri utat. Nagelschmidt is kézenfogva vezeti el Kolhaas kicsi gyermekét. Akit felnevelni ígért feladata, így indulatait és cselekvéseit kantározni muszáj. Próbatételeken át araszolva, önjavító igyekezettel és sejtelmes reménységgel készüldtünk. S abban az Igazság-szolgálatban éltünk, hogy cselekvésre, Feladatra is hivatottak lehetünk. Nyugtalanságom kérdezi változatlanul: Készületlenek voltunk-e a Jóra, Uram? – ahogy Sütő András *Adventjében* Réka szólítja a Magasságost.

Rendelt időnket betöltöttük, készülődünk; fontos, hogy haragmentesen, végrendeletként a Szeretet üzenetét hagyjuk magunk után.

Utóirat:

1989 nyár végén, politikai változások asztalánál a harmadik érdekelt, a társadalmi szervezetek demokráciaigényének képviselőjében ott feszített Darvasi István, a tízpróbás kommunista robotos... Nyugodjon békében!

Ám a feltámadás angyalai nem harsonáznak ébresztésére.